

Вандредни професор

UDK: 343.2:351.86

Универзитет у Београду

COBISS.SR-ID: 67088393

Факултет безбедности

DOI: 10.18485/fb_givs_sbmd.2022.ch13

E-mail: milosevic@fb.bg.ac.rs

Број страница: 196–210

КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА СИСТЕМА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ: СТРАТЕШКЕ ДИЛЕМЕ

Проф. др Младен М. Милошевић

Апстракт:

Уставно уређење и национална безбедност неспорно представљају важан објект кривичноправне заштите. Ипак, специфичности тзв. политичких добара, недовољна одређеност појма јавног или општег добра и сложен и динамичан однос између заштите безбедности заједнице и остваривања основних индивидуалних права и слобода постављају низ дилема пред субјекте криминалне политике, међу којима је најважније питање граница и легитимитета кривичноправне репресије. Аутор анализира стратешки приступ српског законодавца у погледу заштите темељних вредности система националне безбедности, уз кратак историјски осврт. Такође, у раду се пружа критика извесних позитивноправних решења и указује на могуће правце даљег развоја кривичног законодавства, посебно у односу на упоредна решења. Циљ је да се сагледају стратешке дилеме из аспекта криминалне политике и кривичноправне догматике.

Кључне речи:

кривичноправна заштита, систем националне безбедности, стратешке дилеме, кривично право као *ultima ratio*

Увод

Заштита уставног уређења и безбедности државе је легитиман циљ кривичноправне репресије. Али, иако се не доводи у питање оправданост прописивања кривичних дела којима су објект заштите елементи система националне безбедности или тај систем у целини, спорне су границе кривичноправне заштите. У овом смислу намеће се неколико стратешких дилема.

Субјекти криминалне политике суочени су са стратешким дилемама које намеће сложен и динамичан однос између потребе за очувањем индивидуалних добара и потребе за заштитом државног, односно националног интереса, односно политичког добра. У домену примене кривичног права инхерентно је присутан ризик од злоупотребе репресије када се у форми пружања заштите државним добрима, суштински штите ужи интереси политичких субјеката. У репресивним друштвима је овај феномен изражен и у фази стварања права, јер се прописују кривичне норме којима се штите вредности владајућих социјалних слојева, док је у савременим демократским или формално демократским друштвима он присутан у фази имплементације, кроз извесну мимикрију, којом се заштита уских политичких интереса приказује као заштита државних добара. Покушаји злоупотребе кривичног права, које се претвара у инструмент политичке борбе, могу долазити са различитих страна (нпр. од власти и/или опозиције).

Питање кривичноправне репресије у овом домену посебно је осетљиво. Кривично право је *ultima ratio*, те кривичноправној заштити законодавац треба да прибегава искључиво када је реч о понашањима која неспорно заслужују епитет друштвено опасних и не могу ефикасно да се сузбијају другим врстама правних санкција. (Вуковић 2021; Стојановић 2018; Лазаревић 2011).

У овом раду сумарно ћемо коментарисати (без сувише детаљног приказа њихових законских описа) најважнија кривична дела којима се штите политичка добра у ужем смислу, изнети извесне дилеме у погледу квалитета и легитимитета тих инкриминација и указати на могуће правце унапређења важећег правног оквира. Нећемо се бавити инкриминацијама којима се штите јавни ред и мир, државни органи, Војска Србије, правосуђе и службена дужност, иако се и њима штити систем националне безбедности. Циљ нам је да се фокусирамо само на кривичноправну заштиту најважнијих политичких добара, као виталних елемената система националне безбедности.

Кратак осврт на изабрана кривична дела политичког криминалитета у домаћем законодавству

Кривична дела политичког криминалитета су, највећим делом, смештена у Главу 28 Кривичног законика Републике Србије (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19; даље: КЗ), која носи назив „кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије”. Почнимо, ипак, од вероватно јединог кривичног дела које је уперено ка политичким добрима у ужем смислу, а није (више) у оквиру овог поглавља КЗ-а.

Кривично дело тероризма је, након законодавних измена (ЗИД КЗ из 2012. године) премештено у Главу 34 („кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом”). Тачније, укинута је некадашње кривично дело међународног тероризма, док је инкриминација под називом „Тероризам” премештена у члан 391, који је до тада носио назив „међународни тероризам” (Стојановић 2010; Стојановић и Коларић 2020). Елементи међународног тероризма утиснути су и у измењен законски опис кривичног дела тероризма, који обухвата радње уперене против домаће и стране државе, као и међународне организације (Стојановић 2018; Делић 2021; Мрвић-Петровић 2019).

Имајући у виду да се терористички напади најчешће изводе према цивилним метама, односно насумично одабраним жртвама, да им је циљ изазивање страха, панике, нерета и несигурности међу грађанима, као и да је деловање терористичких организација често међународно, па чак и глобално, законодавац је ово кривично дело оправдано сврстао међу инкриминације чији је заштитни објекат човечност (Милошевић 2009; Мрвић-Петровић 2019; Делић 2021; Бодрожич 2015).

У вези са овом инкриминацијом осврнућемо се на три важне чињенице. Прва је да је законодавац, доношењем ЗИД КЗ из 2012. године, начинио озбиљан пропуст. Наиме, припремање тероризма је било кажњиво на основу одредбе члана 320 КЗ-а (члан у ком је била прописана кажњивост припремања низа кривичних дела из Главе 28 КЗ-а). Међутим, измештањем дела из једне у другу главу КЗ-а законодавац је пропустио да засебно предвиди кажњавање припремних радњи за ово кривично дело, тако да су оне практично биле декриминализоване. Додуше, један облик припремања је био инкриминисан кроз члан 393а (терористичко удруживање). Знајући степен друштвене опасности припремања тероризма, овај пропуст се мора сматрати значајним. Срећом, доношењем ЗИД КЗ из 2016. године овај недостатак је отклоњен.

Друго, занимљиво је приметити да је најтежи облик кривичног дела тероризма, из члана 391 став 4 КЗ-а, које постоји уколико је приликом извршења терористичке радње једно или више лица са умишљајем лишено живота, дело са најстрожом запређеном казном у домаћем законодавству. Ово закључујемо на основу посебног минимума. Иако има још кривичних дела за која је запређена казна доживотног затвора алтернативно са казном затвора, ово је једино чији посебни минимум износи чак 12 година (код тешког убиства минимум је 10, а код геноцида, злочина против човечности и ратних злочина пет година затвора). Питање је да ли је ово решење оправдано. С друге стране, код најтежег облика тероризма постоји могућност условног отпуста, за разлику од кривичних дела наведених у чл. 46, ст. 5 КЗ-а, што је такође дубиозно.

Коначно, дела сродна тероризму, која суштински представљају елементе терористичке активности, прописана су чл. 391а, 391б, 391в и 391г, 393 и 393а КЗ. Међу њима се посебно издваја веома широка и флексибилна законска формулација кривичног дела из члана 391а, која инкриминише јавно изношење или проношење идеја којима се посредно или непосредно позива на вршење дела из члана 391. Ова инкриминација је оправдано унета у домаће кривично законодавство, и поред недовољне прецизности појединих појмова (нпр. појма идеје). (Бановић 2019: 360–361). Иако је законодавчева интенција усаглашавање са међународноправним актима, судска пракса треба да буде изузетно пажљива приликом примене ове „каучук“ норме. Практично, овде се кажњава и „неодређено проношење идеја, које посредно подстичу на извршење таквог акта“. (Вуковић 2019: 156). Тек ће правилна примена права показати пуну оправданост уношења овог кривичног дела у домаће законодавство. У досадашњој пракси присутна је само једна правноснажна пресуда за кривично дело из члана 391а, па свакако треба бити опрезан приликом доношења закључака (Бановић 2019: 356).

Вреди поменути и да је код кривичног дела из чл. 391б додат став 3 (ЗИД КЗ из 2019. године), који постоји ако учинилац, у намери извршења дела из члана 391 „отпутује у иностранство ради припреме, обучавања, планирања или учествовања у извршењу тог дела“ (члан 391, ст. 3 КЗ). Увођење овог облика кривичног дела везано је за испуњавање међународноправних обавеза и представља израз тренда да се круг кажњивих припремних радњи код појединих кривичних дела све више шири, уз упитне криминалополитичке аргументе. У литератури се оправдано упозорава да постоје веома јаки, чак и претежни аргументи против увођења ове инкриминације (Вуковић 2019: 170).

Кривична дела из Главе 28 су релативно разноврсна, а повезује их заштитни објекат. У овом приказу нећемо се бавити делима која се односе на заштиту тајних података (одавање државне тајне и шпијунажа), као ни изазивањем расне, националне и верске мржње, већ ћемо се фокусирати на политичка дела у ужем смислу. Из истог разлога нећемо представити ни диверзију и саботажу, иако је реч о делима која су политичког карактера, јер се она, по правилу, изводе у односу на друге (делом споредне) елементе система националне безбедности, а не виталне елементе чију заштиту овде представљамо.

Ово је, иначе, једина група кривичних дела код којих је једним чланом (члан 320) прописана кажњивост припремних радњи за већи број инкриминација (додуше, не за сва дела из ове главе). Члан 319 прописује удруживање ради противуставне делатности као засебно кривично дело. Квалификовани облици низа кривичних дела из ове главе прописани су чланом 321 (тежи: ако је дело довело до смрти једног или више лица, тешког насиља, великих разарања, или је произвело угрожавање безбедности, односно економске и војне моћи земље; и најтежи облици: умишљајно лишавање живота једног или више лица или вршење дела током рата, оружаног сукоба или ванредног стања).

Кривично дело угрожавања независности постоји када учинилац, поступајући супротно Уставу, покуша да доведе Србију у „положај потчињености или зависности према некој другој држави“ (члан 305). Предвиђена је казна од три до петнаест година затвора. Дело се сматра довршеним самим покушајем, због изузетне друштвене опасности и чињенице да би у случају довршавања кривичног дела учиниоца било немогуће казнити, барем док траје успостављено противправно стање. У вези са овом инкриминацијом истакли бисмо да је циљ законодавца био да се уведе кривичноправна заштита од разноликих облика напада на независност земље. Осим радњи које би се испољавале у примени силе или претње, овде долазе у обзир и различите политичке радње којима се, уз кршење Устава, држава покушава потчинити страном сили. Наравно, овако широка криминална зона оставља простор и за извесне злоупотребе, посебно у смислу коришћења кривичног законодавства за обрачун са политичким противницима, због чега треба бити веома обазрив приликом примене права.

Треба имати у виду да међународни и регионални политички процеси, чланство у интернационалним организацијама и закључивање билатералних и мултилатералних споразума којима се држава добровољно одриче појединих овлашћења или пристаје да мења унутрашње уређење не представљају радњу овог кривичног дела, јер није реч о противуставним радњама, већ дозвољеној

политичкој активности у светлу савремене глобалне политике. Ипак, и овде је могуће прећи границу криминалне зоне, али је питање веома осетљиво и у великој мери зависи од дискреционе оцене.

Ко „потпише или призна капитулацију или прихвати или призна окупацију Србије или појединог њеног дела” (члан 306) чини кривично дело признавања капитулације или окупације, за које је запређена казна од најмање десет година затвора.

Чини се да инкриминација из члана 306 временом губи на значају, посебно имајући у виду да су у политичкој пракси готово непостојеће ситуације у којима се формално признаје капитулација или окупација. Чешће решење је да се оне фактички спроводе кроз различите правне форме мировних споразума. Наравно, законска формулација се може и екстензивније тумачити, тако да обухвати и радње фактичког признавања капитулације или окупације, без обзира на форму у којој су учињене.

Капитулацију треба схватити у ширем смислу, не само као класичну војну капитулацију, већ као сваку одлуку/споразум о престанку пружања отпора (Чејовић 2008: 776). Ово дело, по законском опису, може да изврши сваки грађанин, али фактички извршилац је само лице које је у позицији да призна капитулацију или окупацију у име државе. У литератури је присутан став да се ово дело може извршити и нечињењем (Стојановић 2018: 835).

Покушај отцепљења дела државне територије или припајања дела територије другој држави употребом силе или другог противуставног начина представља кривично дело угрожавања територијалне целине из члана 307 КЗ-а. Радња је алтернативно прописана и може се манифестовати на један од два начина: покушај отцепљења дела државне територије или његовог припајања другој сувереној држави. Покушај се, због изразите друштвене опасности, сматра довршеним делом. Довршено дело је, по природи ствари, такође кажњиво.

Напад на уставно уређење постоји када учинилац употребом силе или претњом да ће применити силу покуша да промени уставно уређење или свргне највише државне органе. Запређена је казна од три до петнаест година затвора. У домаћој теорији истиче се да је ово кривично дело еквивалент велеиздаји у упоредним законодавствима. Оно представља напад на унутрашњу безбедност. (Стојановић и Перић 2011: 258). Радња је алтернативно постављена, тако да ће дело постојати у случају остварења било које од њих. Могуће је и да учинилац изврши обе радње, што ће представљати отежавајућу околност приликом одмеравања казне.

(Вуковић 2021). Законски опис обухвата и начин извршења – употребу силе или претњу употребом исте. Некадашње законодавство (све до измена и допуна кривичног законодавства из 1990. године) садржало је инкриминацију много ширег опсега. По њој, ово кривично дело је постојало ако лице предузме било коју радњу уперену ка промени уставног уређења уз постојање одговарајућег субјективног елемента (намере). Тако широк законски опис није примерен демократским земљама, нити савременом кривичном праву, заснованом на начелу легалитета и легитимитета. Садашња инкриминација је у складу са упоредноправним стандардима и не одступа од кривичноправних принципа.

Дакле, по важећој одредби, радња постоји само ако је примењена сила или је њоме прећено. Уз тај начин извршења, дело ће постојати ако (Милошевић 2010):

1. Извршилац покуша да промени уставно уређење. Радња треба да буде уперена ка најзначајнијим елементима уставног уређења (Мрвић-Петровић 2019: 350; Чејовић 2008).
2. Извршилац покуша да свргне највише државне органе. Највиши државни органи су утврђени Уставом Србије (председник, Влада, Народна скупштина, Врховни касациони суд, Уставни суд).

Занимљиво је да се ово дело сматра свршеним ако учинилац покуша да га изврши. Покушај се сматра довршеним делом због посебне друштвене опасности ове радње, као и чињенице да ће, уколико дело и буде свршено, бити отежано или онемогућено санкционисање извршиоца (ако, примера ради, успе да свргне власт или промени уставно уређење). Наравно, довршена радња је такође кривично дело и исто може бити предмет кривичног поступка чим се стекну услови за кажњавање учиниоца (Симовић-Хибер 2007).

Кривично дело позивања на насилну промену уставног уређења постоји када лице позива или подстиче да се силом промени уставно уређење или свргну највиши државни органи или њихови представници, уз намеру угрожавања уставног уређења или безбедности Републике. Предвиђена је казна од шест месеци до пет година затвора. Ово дело се у нашем ранијем законодавству називало непријатељска пропаганда (Стојановић и Перић 2005: 31).

Основни облик овог кривичног дела наликује радњи подстрекавања на кривично дело напад на уставно уређење. Међутим, када се позива неодређен број лица на извршење дела, неће бити реч о саучесништву у кривичном делу (Вуковић 2021, Стојановић и Делић 2019). Знајући да су ове радње изузетно друштвено опасне, законодавац их је прописао као засебно кривично дело. Практично, овде је реч о

пропагандном деловању (Ђорђевић и Коларић 2020, 203). Позивање представља изазивање одлуке код другог, док је подстицање управљено на учвршћивање већ постојеће одлуке (Стојановић, Перић, 2005: 32).

Позивање или подстицање не мора да буде успело. За постојање дела, као што је утврђено у судској пракси, није важно да ли је пропагандно деловање лица остварило ефекат, нити да ли је он уопште могао да буде остварен (Чејовић 2008: 779). Радња може да се изврши на било који подесан начин – непосредним разговором, упућивањем писаних, аудио или видео-материјала, објављивањем постова на друштвеним мрежама или другим интернет платформама, наступом у телевизијским или радио-емисијама, слањем писама и других поштиљака итд.

Облик кривице је директни умишљај, а тражи се и утврђивање намере угрожавања уставног уређења и безбедности.

Тежи облик, за који је запређена казна од једне до осам година, постоји када је дело учињено уз помоћ из иностранства. Помоћ из иностранства може пружити друга држава, организација, један или више грађана стране земље, а испољава се у било којој делатности којом се доприноси извршавању кривичног дела (Ђорђевић и Коларић: 203–204).

Привилеговани облик је присутан када учинилац, са намером растурања, израђује или умножава материјал који позива на вршење дела из става 1 овог члана, или „пребацује на територију Србије такав материјал или држи већу количину тог материјала у намери да га он или неко други растура”. Запређена је казна од три месеца до три године затвора. Убиство представника највиших државних органа постоји када је представник ових органа умишљајно лишен живота, под условом да је учинилац поступао са намером угрожавања уставног уређења и безбедности Републике. То значи да, ако, на пример, представника највишег органа убије комшија због препирке око паркирања аутомобила, дело ће се квалификовати као обично (евентуално тешко) убиство, а не као ово кривично дело. Умишљај не може да буде евентуални, јер се захтева утврђивање намере (Ђорђевић и Коларић 2020; Чејовић 2008). Учинилац лишава живота представника највиших државних органа из политичких побуда и његово дело је првенствено управљено ка угрожавању уставног поретка и националне безбедности. То је додатни разлог за издвајање овог кривичног дела. За разлику од тешког убиства, код ког је заштитни објекат живот и тело, овде је фокус на уставном уређењу и безбедности државе јер учинилац првенствено тежи ка угрожавању државе, а лишавање живота високог званичника је средство за остварење тог циља.

Пасивни субјект овог кривичног дела могу да буду само лица која, у време извршења кривичног дела, обнашају функције у највишим државним органима. То су:

1. председник Републике;
2. народни посланик;
3. председник и члан Владе;
4. судија највишег суда;
5. судија Уставног суда;
6. републички јавни тужилац.

Интересантно је да законодавац користи термин „судија највишег суда“ уместо конкретног „судија Врховног касационог суда“. Разлог је то што и судови, са променама Устава и закона, могу да мењају називе (тако је некадашњи Врховни суд постао Врховни касациони, а после последњих уставних промена враћа се назив Врховни). Законодавац није очекивао да ће се мењати назив републичког тужиоца, али са уставним променама из 2022. године и овај назив одлази у историју и замењује се са термином врховни јавни тужилац. Живот је увек маштовитији од законодавца, као што каже стара изрека.

Прописана казна за убиство представника највиших државних органа је најмање десет година или доживотни затвор. У случају осуде постоји могућност условног отпуста, за разлику од помињаних облика тешког убиства, што је врло упитно решење, јер се не може убедљиво аргументовати да је ово дело мање друштвено опасно од тих облика тешког убиства.

Квалификовани облици дела не постоје, што је логично с обзиром на то да је за његово извршење могућа најтежа казна у домаћем законодавству, те прављење квалификованих облика не би имало смисла.

Кривично дело из члана 311 чини лице које учествује у оружаном побуну управљеној на „угрожавање уставног уређења, безбедности или територијалне целине Србије“ (члан 311 став 1). Прописана је казна од три до петнаест година затвора. Законодавац не прецизира шта обухвата појам оружане побуне, нити која је врста учешћа довољна за постојање кривичног дела (Стојановић и Перић 2011: 261–262).

Полазећи од логичког и језичког тумачења можемо да закључимо како оружана побуна обухвата супротстављање законитим властима у виду побуне групе

грађана која носи оружје, користи га или прети његовом употребом, са циљем да угрози безбедност, територијални интегритет или уставни поредак државе. Није прецизирано колико грађана мора да учествује у побуни да би постојало ово кривично дело, чак ни оквирно. Ипак, сам термин „оружана побуна“ указује да не може бити реч о малом броју лица, већ да се о побуни може говорити када је реч о масовнијем учешћу грађана. Такође, не мора сваки учесник у побуни да буде наоружан. Довољно је да лице учествује у групи у којој има наоружаних лица и свестан је да иста могу да употребе оружје, те својим учешћем потпомаже остварење циљева побуњене групе (Стојановић 2018; Делић 2021).

Није до краја разјашњено ни питање која се врста учешћа сматра довољном, али лице својим радњама свакако мора да покаже како није пуки посматрач или симпатизер акција групе, већ неко ко конкретно доприноси побуни својим радњама (нпр. учествовао је у групи која је реметила јавни ред и мир, онемогућавала рад државних установа и узнемиравала грађане, све у циљу промене уставног уређења земље, при чему није носио оружје али је све време био физички присутан и кретао се заједно са осталим члановима групе, односно својим телом доприносио извођењу акције тако што је блокирао улаз у државну установу, викао и претио, гађао каменицама итд.).

Субјективни елемент је директни умишљај, што закључујемо на темељу законског описа који захтева да је побуна „управљена“ на одређене политичке циљеве. (Стојановић 2018).

Тежи облик дела предвиђен је у ставу 2 истог члана. Квалификовани облик се од основног разликује само по улози коју извршилац обавља у оружаном побуни. Основни облик дела је учествовање у побуни, док тежи облик постоји када је лице у улози организатора побуне (Ђорђевић и Коларић 2020: 207). Организатор координира, планира и припрема акције побуњене групе, издаје наређења и усмерава активности.

Кривично дело повреде територијалног суверенитета постоји када учинилац, „кршећи правила међународног права, продре на територију Србије“ (члан 318). Предвиђена је казна затвора од једне до осам година.

Радња дела састоји се из противправног продирања на суверену државну територију Србије. Додуше, израз територијални суверенитет је помало необичан, али је реч о терминолошкој, а не суштинској замерци. Противправно продирање је оно које је супротно правилима међународног права. Оно се може учинити различитим средствима (нпр. ваздухопловом или неким средством

речног или копненог превоза) (Чејовић 2008, 797) : Продирање је, по природи ствари, насилна радња. У том смислу поставља се питање разликовања овог дела и инкриминације из члана 350 (недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи). Дело из члана 350 постоји када неко пређе или покуша да пређе границу без дозволе, и то наоружан или употребом насиља. Свакако да дело из члана 318 подразумева много већи интензитет и другачију врсту насиља у односу на дело из члана 350.

За постојање повреде територијалног суверенитета потребно је да дошло до напада на територијални интегритет, било да је он релативно малог (нпр. тако што се војним ваздухопловом без дозволе пређе гранична линија Републике Србије), већег (рецимо, када наоружана група или организација пређе границу како би запосела део територије или преотела одређени објекат), или веома великог обима (попут агресивног напада трупа друге државе / међународне организације).

Члан 8 Устава одређује да је територија Србије јединствена и недељива (Устав Републике Србије, 2006). Границе су неповредиве, а њихова промена се, према члану 8 став 2 Устава, врши по поступку предвиђеном за измену устава. Продирање на територију Србије подразумева недозвољен продор преко државне границе, односно граничне линије.

Према члану 3 тачка 1 Закона о граничној контроли, „државна граница је замишљена вертикална раван која се граничном линијом простире по Земљиној површини и одваја простор Републике Србије, његов копнени део, унутрашње воде, ваздушни простор и простор испод површине земље од простора суседних држава. У смислу граничних провера под државном границом сматрају се и подручја граничних прелаза на аеродромима и пристаништима преко којих се одвија међународни саобраћај” (Закон о граничној контроли 2018). Гранична линија је „обележена или замишљена линија којом се на Земљиној површини протеже државна граница” (члан 3 тачка 4 Закона о граничној контроли).

Облик кривице је умишљај (евентуални или директни). Законодавац не тражи утврђивање посебне намере. Довољно је да је учинилац био свестан да продире на територију Србије, па је то и хтео или је барем на то пристао. Ако је учинилац поступао из нехата (нпр. због спољашњих околности које су га навеле да залута, односно погрешни пут), ово кривично дело неће постојати.

Закључак

Кривична дела којима се штите политичка добра у најужем смислу, односно витални елементи система националне безбедности, представљају легитиман и деликатан предмет кривичног права. Кривично право је неопходан инструмент заштите система националне безбедности, иако је кључ у превентивној, а не репресивној компоненти заштите. Премда су законска решења генерално прихватљива, потребан је велики опрез судске праксе приликом тумачења и примене одредби кривичног законодавства због инхерентне опасности од злоупотребе права у политичке сврхе. Намера кривичног законодавца није да се онемогући опозиционо политичко деловање или изношење супротних политичких гледишта, већ да се забране све противуставне радње којима се покушава довести у питање сувереност државе. Без обзира на различите политичке приступе и мотиве, под делокруг кривичног права морају да добу сви облици политичког деловања који циљају ка угрожавању уставног уређења и безбедности, што оправдава постојање ових инкриминација, уз одговарајуће тумачење њихових елемената у судској пракси.

Библиографија

- Бановић, Јована. 2019. „Јавно подстицање на извршење терористичких дела (чл. 391а КЗ) – између слободе појединца и безбедног друштва“. У: *Казнена реакција у Србији*, приредио Ђорђе Игњатовић, 349–364. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Бодрожић, Ивана. 2015. „Проблемска питања дефинисања тероризма“. *Безбедност* 57(3): 158–178.
- Вуковић, Игор. 2021. *Кривично право – општи део*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Вуковић, Игор. 2019. „Кривична одговорност (страних) терористичких бораца“. У: *Казнена реакција у Србији*, приредио Ђорђе Игњатовић, 143–174. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Делић, Наташа. 2021. *Кривично право – посебни део*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Ђорђевић, Ђорђе и Драгана Коларић. 2020. *Кривично право – посебни део*. Београд: Криминалистичко-полицијски универзитет.
- Кривични законик, *Сл. гласник Републике Србије*, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19.
- Лазаревић, Љубиша. 2011. *Коментар Кривичног законика*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион.
- Милошевић, Младен. 2010. „Кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије – историјски и позитивноправни приказ“. У: *Ризик, моћ и заштита – увођење у науку безбедности*, приредио Владимир Цветковић, 414–512. Београд: Службени гласник и Универзитет у Београду – Факултет безбедности.
- Милошевић, Младен. 2009. *Терористи – жртве и злочинци: фактори криминалне мотивације*. Београд: Универзитет у Београду – Факултет безбедности.
- Петровић-Мрвић, Наташа. 2019. *Кривично право – посебни део*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион и ЈП Службени гласник.
- Симовић-Хибер, Ивана. 2007. *Систем расправа о идеји владавине права, основама кривичног закона, појму злочиначке групе и интернационализацији кривичног права*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
- Стојановић, Зоран. 2018. *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник.

- Стојановић, Зоран. 2010. „Кривична дела тероризма у Кривичном законнику Србије”. *Ревија за криминологију и кривично право* 48(3): 11–32.
- Стојановић, Зоран и Наташа Делић. 2019. *Кривично право – посебни део*, 7. издање. Београд: Службени гласник.
- Стојановић, Зоран и Обрад Перић. 2011. *Кривично право – посебни део*, 14. издање. Београд: Правна књига.
- Стојановић, Зоран и Драгана Коларић. 2014. *Кривичноправно сузбијање организованог криминалитета, тероризма и корупције*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Чејовић, Бора. 2008. *Кривично право у судској пракси*, III издање. Крагујевац: Лион Марк.

CRIMINAL LAW PROTECTION OF THE NATIONAL SECURITY SYSTEM: STRATEGIC DILEMMAS

Mladen M. Milošević

Abstract:

The constitutional order and national security are indisputably an important object of criminal protection. However, the specifics of the so-called. political goods, insufficient definition of the concept of public or public good and the complex and dynamic relationship between the protection of community security and the exercise of basic individual rights and freedoms, pose dilemmas for criminal policy subjects, among which the most important is the boundaries and legitimacy of criminal repression. The author analyzes the strategic approach of the Serbian legislator in terms of protecting the fundamental values -- of the national security system, with a brief historical overview. Also, the paper criticizes certain positive legal solutions and points out possible directions for further development of criminal legislation, especially in relation to comparative solutions. The aim of the author is to look at strategic dilemmas from the aspect of criminal policy and criminal law dogma.

Key Words:

criminal law protection, national security system, strategic dilemmas, criminal law as
ultima ratio